

Een aantal jaren geleden is er een map gepubliceerd met 250 Nederlandse bewerkingen van Psalm 130. Tweehonderdvijftig! En afgelopen week sloop een twintigste-eeuwse compositie de klassieke top-400 binnen, op het nippertje (nummer 386 of zo), maar toch. Het is een aangrijpend muziekstuk van de Franse componiste Lili Boulanger uit 1917, midden uit de Eerste Wereldoorlog dus, maar, waarschijnlijk minstens zo belangrijk, geschreven in haar laatste levensjaar; zij stierf op haar vierentwintigste aan tuberculose. Het mag dan niet de allerbekendste psalm zijn - dat is zonder twijfel 'De Heer is mijn herder' - maar die vele bewerkingen wijzen er wel op dat het een psalm bij uitstek is, een oerpsalm.

Uit de diepten, *De profundis*. Alleen al die beginwoorden roepen een ervaring op die we vroeg of laat allemaal wel eens gehad hebben. Er kan een zeldzaam grote, misschien ook zeldzaam onverwachte troost uitgaan van alleen al die eerste regel van de psalm, en van de gedichten die daarop geïnspireerd zijn. Het gaat daarbij, denk ik, vooral om herkenning, het gevoel dat jij niet de enige bent die er zo doorheen zit, die zo het gevoel heeft vergeefs te roepen en niet gehoord te worden. Soms is het misschien zelfs zo dat die herkenning troostrijker is dan alles wat er in de psalm volgt aan hoop en bevrijding.

Het opschrift karakteriseert de psalm als een pelgrimslied, maar het gaat kennelijk niet simpel om de opgang naar de berg Zion. De diepten van de eerste regel zijn heel wat existentiëler van aard dan een dal of vallei vanwaar je omhoog naar de bergen kijkt. De diepte, dat is de diepte der zee, het duister en de chaos van voor de schepping, misschien wel de diepte van de onderwereld, *sheool*, de hel. Niet de hel van vuur en folteringen en duivels zoals Jeroen Bosch zich die voorstelde, maar de hel die er is door het volkomen gescheiden zijn van God. De hel van de godverlatenheid.

Is dit het wat Anton Korteweg verwoordt in zijn uiterst laconieke gedichtje 'God roept u'? Dat laconieke lijkt ironie, zelfironie misschien, maar tegelijk kan het bittere ernst zijn.

'God roept u'

In koele neonletters schrijft U elke avond
vanaf het dak der Goede Herder-kerk,
dat U mij roept. Ik roep U ook wel eens,
maar uit de diepte. Schreeuwend. Met mijn stem.

Zoals de psalmtekst voortdurend wekt met herhalingen en chiasmen (kruisstellingen), zo ook dit compacte gedicht, waarbij steeds de tegenstelling onderstreept wordt tussen de roep van God en die van de ik: 'met mijn stem' op het eind correspondeert met de koele neonletters van het begin; zo ook 'schreeuwend' met 'schrijft u', 'vanaf het dak der Goede Herder-kerk' met 'uit de diepten' en 'elke avond' met 'wel eens'.

Ik ben geneigd om onder het masker van ironie en taalspel toch de echte emotie te voelen. Zelfs iemand die eigenlijk al afscheid van het geloof heeft genomen, kan toch diezelfde diepe wanhoop ervaren, het roepen om gehoord te worden, om een antwoord, dat maar niet komt. In het volgende gedicht, van Hans Andreus, is daar geen twijfel over mogelijk. Hier geen kokette stijlfiguren, maar de naakte vertwijfeling. Het geloof lijkt iets van vroeger, en God heeft te lijden onder alles waar men Hem in de loop der eeuwen voor heeft uitgemaakt,

gelovigen zowel als ongelovigen. Ook bij de ik zit dat alles in de weg, hij voelt wrok en woede, maar toch is de relatie met Hem nog niet verbroken. Er is nog steeds een directe lijn tussen God en de ik. Maar de ik ervaart het als eenrichtingsverkeer, net als de psalmdichter. Hij smeekt om, al is het maar één keer, misschien wel op het eind van zijn leven, echt gehoord te worden.

Psalm

Koud van mijn oude
woede tegen je in,
roep ik je aan

bij je stokoude
en allang niet meer
zo heilige grote

- straks eten weinigen
nog maar je brood:
de angstvalligen

die zich beveiligen,
al de rechtlijnigen
denken je dood -

naam, Heer.
Maar wat moet je met dit
lied van tegenzin,

deze zich krommende
hanenpoten, dit
wrokkend gestotter?

Beter
heb ik niet, maar
één keer,

in het tenslotte
verstommende
woord, hoor mij, Heer.

In dit gedicht is het besef te ontwaren dat juist het wrokkend gestotter en de kromme hanenpoten echte communicatie, echt gehoord worden, in de weg staan. In de psalm zien we een parallel: al in het derde vers wordt er een verband gelegd tussen de diepten waarin de ik zich bevindt met de zonde, of, zoals de NBG-vertaling het uitdrukt, ongerechtigheden. Ons falen, dicht Jan Wit trefzeker in zijn psalmbewerking 'Uit angst en nood'. Dát is het wat de diepten, van de godverlatenheid veroorzaakt. Niet voor niets staat de psalm bekend als een van de zeven boetepsalmen. Toch krijgt dat boete-aspect opmerkelijk weinig aandacht. Want

nog maar net heeft 'onze zonde' zijn opwachting gemaakt in de tekst, of daar is meteen in het volgende vers Gods vergeving, die hier zelfs als een kerneigenschap wordt gepresenteerd: zó, vol vergeving, wil jij gekend zijn.

Van daaraf is de toon veel lichter. Het gaat om hoop, om uitzien naar de morgen - en het duister van de nacht, toch de setting waarin dat uitzien naar het licht gebeurt, wordt niet eens meer genoemd. De laatste strofe herneemt dat thema van vergeving. Ik heb gezocht naar een gedicht dat daarop aansluit, maar die blijken niet ruim voorhanden in de Nederlandse literatuur. Zondebesef genoeg, van Jacobus Revius (*'t en zijn de Jooden niet, Heer Jesu die U kruisten... Ik ben't, o Heer, ik ben't die U dit heeft gedaan...*) tot Jacqueline van der Waals (*Ik ben mijn zonden moe en mijn berouw*), en vaak gloort daarin natuurlijk wel een spootje vergeving, maar vergeving als hoofdthema is zeldzaam. Ik vond dit, van Maria de Groot, uit de bundel *Psalmen van een vrouw*:

Ik weet dat ik uit vergeving leef,
na de woorden en daden die ik volbracht,
de dingen die ik niet wilde
of terwijl ik ze wilde niet deed,
na de misstappen en onvergeeflijkheden
leef ik hier.

Het zonlicht valt op mij.
De wolken geven mij schaduw.
Mijn hart klopt ondanks alles
rustig en zonder vrees.

Ik weet dat ik uit vergeving leef.
Zoals de wind rondtolt in de ommuurde tuin
en dan een aanloop neemt en springt,
de verdorde bladeren meevoert,
de verwelkte bloemen verstroot,
zo doet u met mij,
vergevende God.
U gunt mij mijn ziel.
U verheugt zich over mijn bloei
en buigt zich over de neergang.
U bent de hovenier van mijn dagen.
Als ik te moe ben om u te zoeken,
als de slaap mij overmant,
arbeidt u nog in de nacht,
vol verlangen dat ik zal opstaan
om u te zien.

Ik zal u zien. Ik wil u danken.
Ik zal uw gerechtigheid zien
voor allen die leven
uit de vergeving die zonder einde is.

Als we naar de psalm kijken zien we dat er in de laatste strofe iets verschuift. 'Israël volhard in Hem (...) Hij zal jou bevrijden Israël, uit de macht van ongerechtigheid.' De woorden verliezen hun individuele karakter: het gaat niet meer om de relatie tussen de ik en God, nu klinkt een oproep aan de hele gemeenschap, aan Israël. Het is ook die gemeenschap die kopje onder dreigde te gaan, die overweldigd dreigde te worden door de wateren van de oervloed, door de chaasmachten. Een ellendige situatie die door de eigen ongerechtigheid teweeg werd gebracht. Hoe en wat precies, dat laat de psalm in het midden, daar kunnen we onze eigen invulling aan geven. Maar voor mij dringen beelden van de klimaatcrisis zich hier op. Al de natuurrampen die zich in toenemende mate voordoen in de wereld, bosbranden, overstromingen, droogte, ze zijn misschien van alle tijden, maar die grote toename - we weten maar al te goed hoe en door wie die veroorzaakt wordt. En dus ook hoe ontzettend noodzakelijk én hoe ontzettend moeilijk 'omkeer', inkeer, bekering is.

Ik lees in de krant deze week dat in plaats van te dalen de hoeveelheid fossiele brandstof die geproduceerd wordt alleen maar toeneemt, en dus ook de opwarming van de aarde, veroorzaakt door het gebruik van die fossiele brandstof. Sinds corona ging er wereldwijd driehonderd miljard dollar meer subsidie naar de olie- en gasindustrie, veel meer dan naar duurzame energie. En dat ondanks mooi klinkende beloften van de klimaattop in Parijs en vast ook de top in Glasgow die volgende week begint. Anderhalve graad opwarming? Het zit er niet in, zelfs twee graden opwarming lijkt al niet meer haalbaar. Collectieve schuld, waaraan we ons moeilijk kunnen onttrekken. En individueel? Een onschuldig voorbeeldje, ook uit de krant deze week, bij het op zich verheugende nieuws over de nachttrein naar Praag die weer in gebruik genomen is: de trein blijkt vooral gezelliger te zijn dan vliegen, en een jongen die ook het klimaat als motief noemt om de trein te kiezen wordt door medepassagiers op meewarig grinniken onthaald - wat een suf argument!

Nu is dit nog een behoorlijk onschuldig voorbeeld (de meisjes in kwestie zaten ten slotte toch maar in de trein!), en ik weet ook wel dat die ene vliegreis meer of minder niet het verschil gaat uitmaken voor de klimaatverandering. Het is ook niet mijn bedoeling met een beschuldigende vinger naar iemand te wijzen. Als het om schuld en vergeving gaat, zou die vinger altijd in de eerste plaats naar jezelf moeten wijzen. Maar het smeuge krantenverslag laat wel zien dat er van een breed gedragen mentaliteitsomslag nog bepaald geen sprake is.

Als we de situatie van de psalm op deze manier concreet maken, is het ook evident dat de laatste strofe niet een vrijblijvende oproep is te hopen op God en zijn genade. Dat prachtige kernwoord uit de bijbel, *chèsèd*, genade, goedertierenheid, standvastige liefde, zonder kunnen we niet, maar het is niet de oplossing van onze problemen die uit Gods hoge hoed getoverd wordt. We zijn niet maar een passief object van 'bevrijding uit de macht van ongerechtigheid', vergeving is bevrijdend maar niet vrijblijvend. Vergeven zijn, bevrijd uit de macht van ongerechtigheid nodigt uit tot opstaan, tot zingen en spelen, de wapenen tot zwijgen brengen en - sámen - iets doen aan de wereld.